

Společenský klaun s bradkou

Nacházíme se na jižním okraji delty řeky Okavango, v severní Botswaně. Podané informace o tom, jak se nápadný pták projevuje a kde tak činí, jistě nejsou vyčerpávající; zkušenému ptáčkaři či fotografovi afrického opeřenstva přesto poskytují solidní vodítko. Celkem evidentně jde o nějakého zástupce čeledi afrických vousáků, v tomto případě o vousáka obojkového (*Lybius torquatus*).

PŘEDKLON A ZÁKLON

Frenetická aktivita vousáků opravdu stojí za pozornost: Celkový dojem při pozorování jejich ve výsledku legračního chování je „rozcvičku musíme zvládnout rychle, jinak nám ujede autobus do práce“. Zapojují při ní všechny části těla, kterými lze hýbat nezávisle na těch ostatních. Nějaký pilný pozorovatel spočítal – evidentně z videozáznamu –, že při třepotání křídlů udělá vousák obojkový 33 kmitů za vteřinu.

Dokonce ani ve chvílích, kdy je jeho tělo v klidu, není pozorování tohoto vousáka nuda: Občas podivně, skoro jako krutihlav vytáčí a natáčí

kooperativní hnízdění: Hnízdí ve skupinách, kdy se kromě vlastního páru k hnízdění přidávají i tzv. pomocníci. Bývají to mláďata z předešlého hnízdění, která pomáhají svým rodičům, případně dalším sourozencům, kteří se nevrhli do víru vlastních rozmnožovacích hrátek, ale zůstali „doma“. A pomáhají opravdu důkladně: s inkubací vajec, krmením mláďat i obranou hnízda.

Zatímco u nás ve střední Evropě najdeme jen jediný druh ptáka, který má pomocníky na hnízdě (mlynařík dlouhoocasý, *Aegithalos caudatus*), v tropech je tato strategie podstatně rozšířenější (ale přesto většina tropic-

Na větví nade mnou sedí dvojice opeřenců poutající svým zbarvením, chováním i hlasem: Černo-žluto-hnědí boubelatí ptáčci předvádějí pestrou paletu mrskání ocasem, kmitání křídlů a poskakování. Do toho zní afektovaný kulometný hlas „tú-pud-dl tú-pud-dl tú-pud-dl“. Co je to za malé opeřené šašky?

TEXT A FOTO: TOMÁŠ GRIM

Dutina může být překvapivě velká, zvážíme-li, že vousák obojkový se svými pár dekagramy živé váhy není žádný obr – údajně bývá „nora ve dřevě“ až půlmetrová. Vstupní otvor do dutiny se často nachází na spodní straně šikmého kmene nebo větve. I když se to tak nemusí z fotografií zdát, bylo tomu tak i v případě, který jsem zde zdokumentoval.

← Jemná šupinkovitá kresba na hřbetě vousáka obojkového je vidět jen zblízka

PERFEKTNĚ SEHRANÉ DUO

Jestliže v rozvolněném lese či savaně uslyšíte zavrzat vrata, která budou poněkud netypicky umístěná nad vámi na

mláďata z předešlého hnízdění pomáhají svým rodičům s inkubací vajec, krmením mláďat i obranou hnízda

hlavu. Při tom otvírá svůj disproportionálně velký zobák – jakoby se něčemu divil a nemohl světu kolem sebe uvěřit.

Celou škálu svých gymnastických schopností vousáci zapojují, když jsou vzrušení. Třeba právě při obraně teritoria před skutečným (jiný vousák) či domnělým (playback) vetřelcem. Nebo během námluv...

VELKÁ SPOLUPRACUJÍCÍ RODINA

Typická rodina vousáků je podobně neobvyklá jako samotní ptáci. Vousáci obojkoví totiž praktikují tzv.

kých ptačích druhů strategii pomocníků na hnízdě nevyužívá). Většina jiných pomocníků u jiných druhů také není tak důsledná jako obětaví vousáci a podílejí se spíše jen na některých vymezených úkolech, např. jen dokrmují své mladší sourozence.

BEZPEČNÝ DOMOV

Hnízdní dutina „vousáka s obojkem“ může být jen pár decimetrů nad zemí nebo na bezpečnější adrese, někdy až šest metrů vysoko. Dutinu tesá svými silnými zobáky jen rodičovský pár, bez přispění pomocníků.

stromě, je namístě pojmout podezření, že jde o vousáka obojkového. I tak totiž zní jeden z jeho hlasových projevů.

Hlasem, který zaujme svým neúprosným diskotékovým rytmem i na dálku, je nicméně jeho charakteristické „tú-pud-dl“. Podobně rychlý sled hlásek zvládne kdekerý jiný ptačí druh, ale i tak je hlas vousáka obojkového pozoruhodný: Nejde totiž o hlas osamoceného pěvce, ale dvou jedinců. Samec a samice z páru volají tak dokonale synchronně, že prosté lidské ucho vůbec nepozná, že vysoké „tú“ vydává jeden pták, zatímco kulometné a podstatně hlubší „pud-dl“ přidává ten druhý.

↑ Vousák obojkový upravuje výstelku svého hnízda. Dobře viditelné jsou zde i jeho masivní vibrisy kolem zobáku

→ Na vousáka obojkového v akci je pěkné pokoukání - tohoto jedince rozzuřila přítomnost vetřelce spíše virtuálního - playbacku...

Který ze zvuků vydává samec a který samice? Nebo mají obě pohlaví v rejstříku oba zvuky? To zatím nevíme: Ošacení obou pohlaví je totožné, a proto zatím žádný ornitolog nevyprávěl, zda mají sameček a samička copyright na některý ze dvou velmi odlišných zvuků, případně na který z nich.

AGRESIVNÍ SOUSED-NÁJEZDNÍK

Na většině území svého výskytu je vousák obojkový běžným ptákem.

zranitelný úbytkem prostředí než jiné dutinové druhy. Jenže karta se může někdy obrátit, jak hned uvidíme...

VETŘELEC U HNÍZDA

Vousáčí čeládka je svým nápadným zbarvením, snadno zapamatovatelnými hlasy a živým vystupováním – určitě nejen pro autora tohoto příspěvku – mimořádně atraktivní skupinou. U dutiny okavanžských vousáků obojkových jsem fascinovaně trávil celé hodiny, podobně jako u příbytku „břichomluveckých“ vousáků zvučnola-

samec a samice z páru volají dokonale synchronně – lidské ucho nepozná, že zvuk vydávají dva ptáci

Není pokládán za ohroženého – navzdory tomu, že na různých místech jeho areálu dochází lidskou činností k úbytku pro něj vhodných biotopů. Jak je to možné?

Vousáci obojkoví si totiž troufají na své ptáčí sousedy, pífkou mají především na jiné v dutinách hnízdící ptáky. Hlavně na ty, včetně různých druhů vousáků, které jsou menší než vousák obojkový. Odhánějí je od dutin, které jim padly do oka, uzurpují si je pro sebe a zvětšují jejich vstupní otvory, aby vyhovovali jim – svým způsobem parazitickým nájezdníkům. Právě tento nevybíravý přístup vousáků obojkových k jejich sousedům může přispívat k tomu, že jsou běžní a snad i méně

sých v Malajsii (viz Příroda 2014/1–2, str. 46–49). Výsledkem mé vousáčí posedlosti byl i nečekaný bonus.

Už jsem nafotil vousáky ve všech úhlech, kompozicích a světlech a chystal jsem se od hnízda, které vidíte na obrázcích, odejít. V periferním vidění jsem ale najednou zahlédl menšího opeřence, který si to podezřele zamířil přímo k dutině – co se má u cizí domácnosti kdo ochomýtat? K mé velké radosti bližší pohled na návštěvníka potvrdil moji předtuchu, že to není nikdo jiný než plachá, nenápadná, a proto nesnadno pozorovatelná medozvěstka menší (*Indicator minor*)! Tento druh je totiž jediným zástupcem čeledi

RODNÝ LIST VOUSÁKA OBOJKOVÉHO (*LYBIUS TORQUATUS*)

ŘÁD: Šplhavci (*Piciformes*)

ČELEĎ: Afričtí vousáci (*Lybiidae*)

VELIKOST: 17–19 cm, 35–80 g

POPIS: Vousák obojkový vytváří celkem sedm poddruhů a ty jsou značně proměnlivé svým zbarvením i velikostí. Velikostní rozdíly jsou obrovské: V severní části areálu váží tyto vousáci pouhých 35–48 g, zatímco na jihu jsou prakticky dvojnásobně velcí – 45–80 g. Všechny poddruhy mají masivní černý zobák, na něm jeden nebo dva „zoubky“ (jsou zřetelně vidět na fotografiích) a u všech najdeme nápadný černý pás, který se táhne přes hrud a po stranách krku až na týl. Svrchní strana těla je hnědá, s jemnou vlnkovitou kresbou zřetelnou až při pohledu zblízka. Ostatní části opeření jsou už proměnlivější, a to nejen mezi poddruhy, ale i v rámci některých z nich. Velká část hlavy – čelo, líce a hrdlo – jsou nejčastěji zářivě červené, ale mohou být i žluté, nebo vzácně oranžové. Břicho bývá typicky žluté, ale někdy žlutá prakticky chybí a břicho zůstává bílé, podobně jako lemy letek, které svým zbarvením kopírují zbarvení břicha. Obě pohlaví jsou zbarvena stejně.

PROSTŘEDÍ: Obývá otevřené lesní porosty, včetně těch kolem vodních ploch, zemědělskou krajinu s nabídkou stromů, i zahrady. Uzavřeným lesům a pouštím, které zasahují do jeho oblasti rozšíření, se vyhýbá. Byl pozorován od nížin těsně nad mořskou hladinou do nadmořské výšky téměř 2 000 metrů.

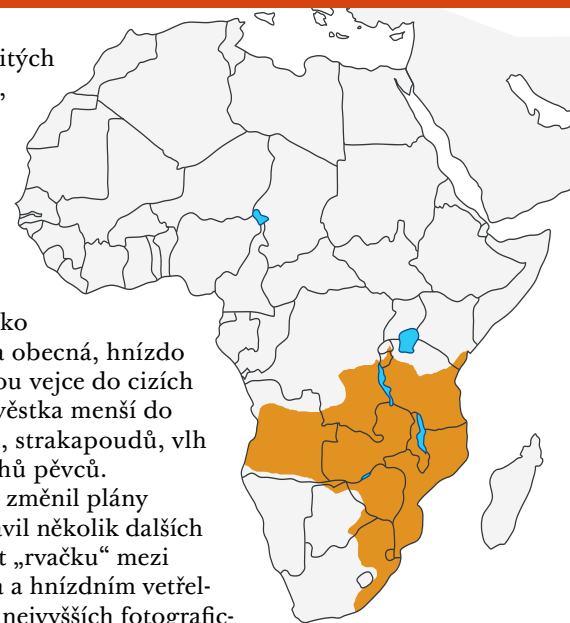
HNÍZDĚNÍ: Hnízdění sezona trvá tři čtvrtiny roku, nejčastěji od srpna do dubna, místně i v dalších měsících. Za tak dlouhé období stihnou vousáci i čtyři snůšky, v každé z nich od jednoho do pěti vajec (průměrně tři). Inkubace zabere necelé tři týdny, péče o mláďata v hnízdě dalších až pět týdnů. Vyvedená mláďata zůstávají se skupinou ještě dalších pět měsíců. Teritoria jsou obrovská a jejich plocha se značně liší napříč areálem – na jihu až 125 ha, na severu mezi 20 a 50 ha.

POTRAVA: Stravuje se smíšeně: Svě plodožravé návyky si zpestruje hmyzem, převážně mravenci, brouky a včelami. Potravu sbírá z vegetace, ale umí za ní i vyletovat do vzduchu jako lejsci.

POPULACE: Velikost populace není známa, ale není ohrožena.

medozvěstkovitých (*Indicatoridae*), který věnuje svou nevítanou pozornost právě vousákovi obojkovému: Medozvěstky si, podobně jako „naše“ kukačka obecná, hnízdo nestaví a kladou vejce do cizích hnízd; medozvěstka menší do dutin vousáků, strakapoudů, vlh a různých druhů pěvců.

Ihned jsem změnil plány a u hnízda strávil několik dalších hodin – nafotit „rvačku“ mezi majiteli hnízda a hnízdním vetřelcem je jedna z nejvyšších fotografických výzev vůbec: Atraktivní mezidruhová interakce trvá kratince. Žádný div, že jen málokomu se i po mnoha letech v terénu podaří být jejím svědkem, natož ji zachytit fotoaparátem. Ke kýžené pranici před čočkami mých očí i teleobjektivu nakonec bohužel nedošlo – snad proto, že už byl březan a hnízdění sezona medozvěstek tou dobou v jižní Africe už dohasíná. <

↑ Oblast celoročního rozšíření vousáka obojkového (*Lybius torquatus*)